

Hedvig Eleonora, 1636–1715.

Karl XI var en av de kungligheter som mest frekvent kom att nyttja en tids vistelse i Kungsör som avkoppling från ett stressat och jäktat arbete i storstaden med de krav på ständiga affärsresor som följde. Men det var med all säkerhet hans mamma som visade vägen.

Hedvig Eleonora stormtrivdes i Kungsör. För det talar flera besök, som hon gör tillsammans med sonens unga familj. Hit återkommer hon tills hon blir gammal, och det blir hon. Hon är 81 år när hon dör 1715 och kan väl därmed anses vara Kungsörs mest kända pensionär.

Hedvig gifte sig, eller blev gift kanske man skall säga, med Karl X som emellertid dog innan sonen, den blivande Karl XI, blev myndig. Därav hennes roll både i förmyndarregeringen och som uppfostrare. Hennes omsorger om

sonen, även efter dennes tidiga bortgång kan vara en av de förklaringar till att hon ansågs ”maktlysten”.

Dessutom såg hon med misstro på sonens danska hustru. Bläcket på papperet efter freden i Lund hade knappt torkat när de gifte sig. Två samtida drottningar efter Karl XI, mamma Hedvig och hustru Ulrika, var dessutom en för mycket för att sämjan skulle vara fortsatt god.

Hennes intressen, förutom sonen, var byggnads- och målarkonst, och att spela kort. Till hennes skyddslingar hörde därför såväl arkitekterna Tessin d.ä. och d.y. som porträttören och djurmålaren Ehrenstrahl.

Hennes ord vid tillkomsten av såväl Drottningholm som Strömsholm anses ha varit avgörande.

Pensionär i Kungsör.

Hedvig Eleonora levde naturligtvis som gammal ett så bekvämt liv man bara kunde på den tiden. Men frågan är om det inte är bekvämare att bli pensionär i dagens Kungsör.

Här erbjuds de äldre boendeformer som utgår från enskilda behov; servicehus och lägenheter, korttidsvistelse, dagverksamhet för dementa. Och för den som vill och kan fortsätta bo hemma en väl utbyggd hemtjänst.

Även för den som lever med funktionshinder av olika

slag är det väl sörjt med särskilda boendeformer, daglig verksamhet, personlig assistans och dagcentraler.

I Kungsör finns en modern vårdcentral med familjeläkare och distriktssköterskor. Och med apoteket vägg i vägg.

Sammanlagt arbetar fler än 300 personer i kommunen inom vård och omsorg. I arbetet ingår att ständigt söka förbättringar och utveckling av verksamheten.

Krigare i Kungsör

Karl XI, 1655–1697.

Karl XI slets ständigt mellan plikten och det stela hovlivet i Stockholm och längtan till det naturnära friluftsliv han fann i Kungsör. Så fort han fick en chans satt han upp på hästryggen och red hit – på tid. Hans bästa tid blev tio timmar (!) med åtta hästbyten. Till det kom fem timmars slädfärd över Mälarens is.

Han besökte Kungsör mer än 130 gånger och kom därför många gånger att styra riket från detta allt viktigare, men mindre offentligt kända, maktcentra. Här hade han sina drabanter och sina kompanier från livregementet förlagda. De krigiska övningarna gick hett till.

Hans jakter på björn, varg, hjort och älg är välkända. För att kunna bjuda gäster på älgjakt anlade han ett par älgårdar i trakten. Hans naturintresse förde även hovmålare Ehrenstrahl hit. Kungens omfattande beställningar av djur i naturen gjorde därför att det svenska naturmåleriets vagga kom att stå just här i Kungsör.

Karl var en noggrann herre, närmast besatt av det mätbara. I sin dagbok nedtecknade han flitigt exakta klockslag, antal villebråd, militära enheter han inspekterat.

Från vistelserna i Kungsör finns många berättelser om Karl XI, om hur han var och levde. En handlar om fogden som hastigt anmodades att förevisa sina räkenskaper för granskning. Fogden fick rådet att smörja in papperen med

smör så att gårdens husbjörn Nalle skulle sluka dem. Så skedde också. Bara rester återstod när kungen kom. Men kungen skrattade och skrev ”Nalle reviderat och kungen godkänt. Carolus”.

Många är också berättelserna om hur kungen, iklädd en enkel grå kappa, reste omkring och granskade olika befattningshavare. Eftersom ingen kände igen honom kunde han avslöja många missförhållanden och ställa dem till rätta. Han drog sig inte ens för att inför sittande rätt ta en bondes parti mot Kronan i en process om en äng. När han förlorade utnämnde han den rättvise domaren till lagman.

Karl XI var en gudfruktig man. Den riksintressanta barockkyrkan i centrala Kungsör är tillkommen på hans initiativ, ritad av Tessin d.y. Kungen lade själv dit en av hörnstenarna. I Kungsör lät han även bygga en rådsbyggnad så att han hade en bra plats att regera ifrån när han var på ”landet” eller här som konvalescent; efter ett benbrott var han i Kungsör sju månader i sträck.

Karl XI led av cancer i flera år. 1697 gör han tillsammans med familjen och sin läkare Urban Hjärne sitt sista besök i Kungsör. I sista brevet härifrån godkänner han förslag till sakristia i Köpings kyrka.

Den 1 mars lämnar han Kungsgården och dör månaden efter på Stockholms slott, 42 år gammal.

Sport & fritid i Kungsör.

Karl XI var hängiven krigskonsten liksom förstås även Karl XII. Den förre använde Kungsörs omgivning till övningsplats. Han lär till och med ha experimenterat med älgar som stridsdjur. Den senare ägnade sig mer åt björn- och annan jakt där stort mod och mycket god fysik sattes på prov. Men plikten kallade, hans arenor kom att bli helt andra. Efter 17 års ålder hade han aldrig tid att återvända hit.

Efter kungatiden har Kungsör utvecklats till en högst fredlig ort. Nu står kampen oftast om bollar och puckar.

Redan tidigt var framgångarna stora inom såväl fotboll som bandy och ishockey. Här finns ett stort antal arenor, bland andra en konstfrusen inomhusrink, och inomhushallar. Aktiviteten är stor bland kämpar i alla åldrar.

Idrottshistoriskt har Kungsör varit väl framme i individuella sporter som cykel och kanot. Även motorbåtporten fann tidigt sin plats här.

I Kungsör finns också ett nyligen renoverat badhus och flera lockande badplatser i omgivande natur.

Liten i Kungsör

Ulrika Eleonora d.ä., 1656–1693.

1680 gifter sig Karl XI, för det var väl inte tvärtom, med den unga danska prinsessan Ulrika Eleonora. Därmed bekräftas den återställda vänskapen, sådan den beskrivs i freden i Lund 1679, mellan Sverige och Danmark.

Ulrika blev med sitt blida och försynta väsen mycket älskad i Sverige. Även sin stränge, och strängt upptagne, makes hjärta vann hon till slut och han sörjde henne djupt vid hennes tidiga bortgång.

Ulrika gick helt upp i sin roll som mamma och ägnade sig mycket åt välgörenhet. Allt medan maken övade sina sol-

dater, jagade sina björnar och förklädd till ”gråkappa” smög sig på befattningshavare och andra som misstänktes inte sköta sitt jobb.

Hon vistades därför ofta i Kungsör med sina barn. Och med sin svärmor som inte alltid var så lätt för henne att tas med. Hedvig Eleonora var misstänksam mot Ulrikas danska ursprung. Och kanske, som det sägs att svärmödrar kan vara, avundsjuk på sonens unga hustru, även hon drottning.

Ulrika Eleonora kom därför, utan att bli propagandist, att synliggöra kvinnans roll i en starkt mansdominerad värld.

Barn i Kungsör.

När vi läser om alla kungar och drottningar som vistats i Kungsör får vi inte glömma alla prinsar och prinsessor. Man får väl anta att dåtidens föräldrar, precis som dagens, ansåg att en tids vistelse i lantligt skön miljö gör barn gott. I breven läser vi t.ex. hur angelägen redan Gustav Vasa var att få hit sina.

Men någon maxtaxa fanns inte. Och den omsorg som hovets barnflickor gav heter idag ”en väl utbyggd kommunal barnomsorg där varje barn och alla föräldrar kan lita på

att barnet får bästa tänkbara stöd under hela sin uppväxttid”.

Till denna omsorg hör också mödravård och tillgång till både daghem och fritidshem. Därefter tar skolan vid ända upp till gymnasiet. Men också den omsorg som ett rikt utbud av fria och organiserade fritidsaktiviteter medför.

Biblioteket är Kungsörs kulturella centrum. Det gäller för alla, även för de allra minsta som här finner en alldeles egen barnteater.

A full-length portrait of King Carl XII of Sweden in hunting attire. He stands with his right hand on his hip and his left hand holding a sword. He wears a dark blue, double-breasted jacket with gold buttons and a matching breech. To his right is a red velvet chair with a gold tassel. The background is dark and plain.

Jägare i Kungsör

Konung Carl den XII:
Sålunda Kläder
när Han Giorde Sitt

Karl XII, 1682–1718.

Redan som mycket liten delade Karl pappans stora intresse för jakt. Och därmed för Kungsör. Vid åtta års ålder har han skjutit tre hjortar, vid elva sin första björn. Pappan som är noggrann med fakta noterar stolt i sin almanacka att björnen faller i Säterboskogen nära Kungsör. Samma år är far och son ute och hetsar varg, så att flera blev tagna i nät.

Även som regent fortsatte Karl att åka till Kungsör för att jaga björn, varg och hjort. Men nu var det inte längre någon större sport att skjuta djuren. Vid viss björnjakt var endast träpåkar och hötjugor tillåtna.

Han skriver även brev från sin pulpet på Kungsörs Kungsgård. Till sin yngsta syster Ulrika Eleonora skriver han ”haver intet stort att berätta härifrån, utan att vi draga på björnjakter, äta, dricka och sova väl och regerar lustigt”.

Hans framfart kräver ständigt nya utmaningar. En är att roa sig med kalkåkning i Kungsör. För att förhöja nöjet låter han hålla vatten på backen, som snabbt fryser till is. En stor vedkälke beordras fram. På styrplatsen sätts greve Lillie, bakom honom kungen och längst bak hovstallmästaren Hård. Men Lillie tappar kontrollen, ekipaget kör rakt på en stolpe. Kungen klarar sig men de andra ådrar sig smärre skador.

Danska sändebud har andra historier att berätta. Inbyggda motsättningar färgar måhända beskrivningarna. Bland annat berättas att kungen vid hertig av Holsteins

Friluftsliv i Kungsör.

Den som besökt Kungsörs vackra omgivningar inser att vi här finner en avgörande anledning till att så många kungligheter år efter år återkom. Karl XII t.ex. var inte mycket för salongsliv. Han ville ut i naturen och gav sig ut så fort tillfälle gavs.

Läget i en skyddad vik av Mälaren precis där Arbogaån rinner ut ger ett särskilt gott klimat. Och därmed en mycket intressant ekologi. Mular och klövar har bidragit till att landskapet fått en rik flora och fauna. Här finns t.ex. ytterst sällsynta skalbaggar.

Kungsör har därför och sedan länge ägnat stor kraft och intresse åt omfattande ekologiska satsningar. För det arbetet är orten flerfaldigt prisbelönt. Verksamheten, som

besök i Kungsör i juni 1698 hetsade hundar mot tjurar varvid en tjur nästan dödade en av hertigens hundar, vilket höll på att kosta hertigen livet när han försökte rädda sin hund.

Sista gången Karl var i Kungsör var han sin vana trogen ute och jagade björn. Enligt Grimberg hade han just slagit en stor best till marken med sin knölpåk när en andfådd kurir anländer. Han har ridit runt Bottniska viken från Livland. Budskapet är att sachsiska trupper överrumplat den på den tiden svenska staden Riga.

Kungen lyssnar lugnt, men har ytterligare en stor björn kvar att fälla. Först på kvällen, när alla jaktfestligheter avslutats, lämnar Karl Kungsör för att bege sig ut i krig. Till Kungsör kom han aldrig mer.

Men han glömmer inte den plats som betytt så mycket för honom. När kyrkan skall invigas år 1700 var hans pappa död sedan tre år, själv låg han i fält i Danmark. Änkedrottningen bestämde då att kyrkan skall heta Carls kyrka till minne av såväl far som son och sonson. Själv hade Karl XII föreslagit Hedvigs kyrka. Efter diverse brevväxling och medlingsförsök låter sig Karl nöja med änkedrottningens förslag. Den kampen vann han inte.

1701 när han ännu krigar på andra sidan Östersjön lämnar han genom befallningsman Nycop en helförgylld kanna, en kalk och en patén till Carls kyrka.

ständigt pågår, leddes under många år av den dokumenterat kunnige Pekka Hedin (som fortfarande håller ett vakande öga över sina gamla domäner).

Redan Karl XI använde markerna runt Kungsör till växtodling, framför allt av foder till djuren man höll. Men också till jakt, framför allt på björn.

Den som söker naturens ro, inspiration och kraft har gjort det lätt för sig genom att bo i Kungsör. Ett av många populära rekreationsområden är Lockmora, där man även har planer på att anlägga en golfbana.

För den som vill fiska, ro, segla och tuffa motorbåt är naturligtvis Mälaren en stor tillgång. Kungsör är en klassisk seglarort med en stor båthamn.

Jämställd i Kungsör

Lovisa Ulrika, 1720–1782.

Mamma till Gustav III, som kanske borde ha varit oftare på Kungsgården i Kungsör. Här skulle hon i lugn och ro ha kunnat njuta ett liv långt från makten och intrigerna. Och odlat alla de goda sidor hon hade, begåvad, spirituell och kulturintresserad som hon var.

Lovisa var syster till Fredrik den store av Preussen. Som sin bror var hon starkt influerad av det franska upplysnings-tänkandet, vilket bland annat föranledde henne att efter franskt mönster se till att även Sverige fick en Vitterhetsakademi (1753).

Men tyvärr influerade även det preussiska enväldet hem-

ifrån. Maktlysten blir därför ett epitet hon får bära igenom historiens alla beskrivningar. Hennes man Adolf Fredrik hade alldeles för liten makt, tyckte hon och försökte under kuppertade förhållanden ändra på det. Kuppen misslyckades och både hon och kungen fick utstå offentlig utskällning.

Bitterheten tog sig tydliga uttryck även mot sonen, som hon menade hade för stor makt i förhållande till henne. Öppet spred hon rykten om att Gustav inte var far till sonen, som blev Gustav IV Adolf.

Förgrämd slutade hon sina dagar på Fredrikshovs och Svartsjö slott. Som sagt, hon skulle ha varit mer i Kungsör.

Kvinna i Kungsör.

Det är extra intressant att bekanta sig med Lovisa Ulrika en tid när hela det svenska samhället engagerar sig i likställighetsfrågor. Hennes tid är visserligen avlägsen, men det är inte forntid vi talar om.

Undrar vad hon hade tänkt, och sagt, om hon hört oss tala om jämställdhet, lika lön och lika villkor för alla vid till-

sättning av tjänster.

Den här debatten har alltid varit viktig i Kungsör. I och med den ökade aktualiteten för genusfrågor har den intensifierats. Men där ler kanske Lovisa i sin himmel; att kvinnor (åtminstone vissa) är lika viktiga, kompetenta och lika mycket värda som män var för henne självklart.

Kreatör i Kungsör

Gustav III, 1746–1792.

Gustav var inte som många av hans kungliga företrädare en man som föredrog jakt- och naturliv framför huvudstadens salonger. Det hindrade inte att även han stundtals bebodde Kungsgården i Kungsör.

Vi får anta att han hade sin livliga fantasi och sin stora kreativitet med sig och att det satte sina spår i ortens kulturliv. Här har hur som helst alltid rört sig snillen av skilda slag:

Till exempel David Klöcker Ehrenstrahl, som starkt bidrog till att det svenska naturmåleriets vagga stod i Kungsör, flitiga besökare var även arkitekten Nicodemus Tessin d.y och den tyske skulptören Burchardt Precht i samband med Karl XI:s kyrkobygge, Nils von Dardel som en tid bodde på gården Svarthäll, Carl Gustaf Hellqvist, mest känd för målningen ”Valdemar Atterdag brandskattar Visby”, som föddes här, snickarmästaren Jacob Sjölin som under flera år hade sin verkstad här och skådespelaren Thor

Kungsör i världen.

Gustav III var en upplyst man med internationell utblick. För många, för att inte säga alla, av hans före- och efterträdare på tronen har den stora uppgiften varit att ge Sverige dess rätta plats i världen.

Var och en har förvaltat uppgiften på sitt sätt. Vi kan tänka på Gustaf II Adolf, Karl XI, Karl XII. Även på en sådan kung som Sigismund som väl får anses ha haft en viss internationell syn på tillvaron; han var ju kung i både Sverige och Polen. Som liten bodde han på Kungsgården med sina föräldrar. Precis som dagens världsförbättrande makthavare, politiker, kulturarbetare och affärsmän, sökte de kraften till de stora erövringarna ur vistelser i det lilla; i eget hus på landet, nära naturen där de fick vara nära sin familj – och sig själva. I sådana miljöer har alltid människans kreativitet fått sällsynt fin näring. Antingen det gällt att erövra världen med vapen, med ordets, bildens eller musikens

Modéen, en av landets mest folkkära artister, som både föddes och blev staty i Kungsör.

Gustav III var den siste kungen som bodde på Kungsgården innan den avvecklades 1812. Dock inte den siste kungliga personen.

En särskilt omvitnad händelse är när Gustav 1776 tillsammans med sin mor Lovisa Ulrika besöker Kungsör på väg till Loka Hälsobrunn där han söker bot för sin hjärtklappning. År 1794 besökte även Gustav III:s bror hertig Fredrik Kungsgården.

Till Loka brunn hade även andra kungliga sökt sig tidigare t.ex. Adolf Fredrik som länge hade problem med hälsan och ofta gyttjebadade där. Att han skulle ha stannat i Kungsör finns inga belägg för. Men varför inte frågar man sig när man inser vilken roll orten spelar i den svenska kungahistorien.

makt. Eller med affärer.

För att fullfölja berättelsen om Kungsörs roll för Sveriges kungligheter återstår att berätta att även fransmannen Karl XIV Johan besökte Kungsör på sin väg till Norge och Unionen. Hit kom också Oscar II 1877. Efter hans gemål Sofia fick vi Sofiabron. Monogrammet sitter kvar på dåvarande brofäste.

Vår grävande kung, Gustav VI Adolf, gästade, som kronprins, Kungsör före de arkeologiska utgrävningarna vid Kungssudden 1929. Han och drottningen besökte också Kungsör på eriksgatan 1955.

När Kung Karls Kyrka fyllde 300 år, år 2000, fick Kungsör besök av vårt nuvarande kungapar.

Kung Carl XVI Gustaf har även vid två tillfällen överlämnat pris till Kungsörs kommun för dess framgångsrika natur- och miljövårdsarbete.

Kungsörs Kommun

www.kungsor.se

VI TACKAR VÅRA SJU HUVUDSPONSORER, SOM LOJALT SLUTER UPP BAKOM VAR SIN REGENT I KUNGARIKET KUNGSÖR: TRANSCOM AB/GUSTAV VASA, KUNGSÖRS FASTIGHETS AB/GUSTAV II ADOLF, KUNGSÖRS SKYLTPRODUKTER AB/ERIK XIV, KUNGSÖRSTORP HOTELL & KONFERENS AB/DROTTNING KRISTINA, CAR-O-LINER AB/KARL XI, KUNGSÖRS PLAST/KARL XII OCH JEMP GULD/JOHAN III.

IDÉ OCH PRODUKTION: TORBJÖRN LENSKOG OCH LARS FALK. FOTO: NATIONALMUSEUM, STOCKHOLM. GRAFISKT ARBETE: MONTAGEGRUPPEN REIJS & CO. TRYCK: ELANDERS GUMMESSONS.
HISTORISKT KÄLLMATERIAL: KNUT BARR, KUNGSÖR. KÄLLOR: KUNGSÖRS HEMBYGDSFÖRENING ARKIV, NORRHAMMARS ARKIV. HAMRIN. KUNGSÖR KUNGSGÅRD OCH SAMHÄLLE. KUNGSÖRS TRYCKERI 1951. KUNGSÖR, EN HEMBYGDSBOK. VLT-PRESS VÄSTERÅS 1971. SÄRIMNER. KUNGSÖRS HEMBYGDSFÖRENING ÅRSSKRIFTER. LINDEROTH'S TRYCKERI. VINGÅKER. DEN SVENSKA HISTORIEN. ALBERT BONNIERS FÖRLAG. STOCKHOLM 1967. H LINDQVIST. HISTORIEN OM SVERIGE. NORSTEDT FÖRLAG. VÄRNAMO 1995. U SUNDBERG. KUNGLIGA SLÄKTBAND. HISTORISKA MEDIA. RIGA 2004. SVERIGE OCH DESS REGENER UNDER 1000 ÅR. ALBERT BONNIERS FÖRLAG. STOCKHOLM 1976. A HENRIKSSON. SVENSK HISTORIA. BONNIERS GRAFISKA INDUSTRIER AB. STOCKHOLM 1984. M MÖRNER. MÄNNISKOR, LANDSKAP VAROR & VÄGAR. ATLANTIS. MALMÖ 2001. A ÅBERG. VÅR SVENSKA HISTORIA. NATUR OCH KULTUR LUND 1988. A ÅBERG. KARL XI. WAHLSTRÖM & WIDSTRAND 1958. FALUN 1994. H VILLIUS. ÖGONVITTNEN, KARL XII. WAHLSTRÖM & WIDSTRAND FALUN 1993. B LILJEGREN. KARL XII. EN BIOGRAFI. HISTORISKA MEDIA. FALUN 2000. A SJÖBLOM. EHRENSTRAHL. ALLHEMS FÖRLAG. MALMÖ 1947. EHRENSTRAHL NATIONALMUSEUM. STOCKHOLM 1976. DROTTNING I FIENDE-LAND. NATIONALMUSEUM, STRÖMSHOLMS SLOTT. VÄSTERVIK 1995. L-O LARSSON. GUSTAV VASA, LANDSFADER ELLER TYRÄNN. FALUN 2002. I ANDERSSON. ERIK XIV. GREAT BRITAIN 1979.

DETTA PROJEKT DELFINANSIERAS AV EUROPEISKA UNIONEN MÅL 2 NORRA